

Prof. zw. dr hab. Magdalena Śniadecka - Kotarska
Katedra Studiów Latinoamerykańskich i Porównawczych
Wydział Studiów Międzynarodowych i Politologicznych
Uniwersytet Łódzki

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Moniki Pauliny Sawickiej
pt. „Międzynarodowe role średniego mocarstwa nowego typu.**

Analiza polityki zagranicznej Brazylii w Latach 2003 – 2014”.

przygotowanej pod kierunkiem dr. hab. Artura Gruszczaka prof. UJ

Recenzowana rozprawa jest pracą z zakresu stosunków międzynarodowych. Dotyczy rozważań na temat międzynarodowego statusu Brazylii w okresie 2003 – 2014 r. Autorka podjęła temat bardzo aktualny, związany z podstawowym pytaniem o charakter, rolę i pozycję kraju na arenie międzynarodowej (tak w skali regionalnej jak globalnej) w XXI w. Zawężenie ram czasowych do czasu rządów Partii Pracujących (*Partido dos Trabalhadores*), a dokładniej prezydentur Inácio Luli da Silvy (2003 – 2011) oraz Dilmy Rousseff (2011 – 2014) jest szczególnie ważny, jako okresu najbardziej dynamicznych przemian we współczesnej historii kraju; zarówno w zakresie polityki krajowej jak i zagranicznej.

Punktem wyjścia rozważań Doktorantki stało się założenie, że Brazylię można zaliczyć do grona mocarstw średnich nowego typu. Autorka jako hipotezę główną przyjęła, że kraj stał się średnim mocarstwem nowego typu, bo deklaruje i realizuje w polityce zagranicznej szereg ról międzynarodowych. Tę hipotezę główną, autorka wsparła 7 szczegółowymi tezami oraz kilkunastoma pytaniami badawczymi.

Słuszność przyjętej hipotezy autorka sprawdza poprzez analizę 4 ról Brazylii jako: państwa promującego integrację regionalną, kształtującego koalicje państw rozwijających się, wspierającego rozwój konkretnych krajów afrykańskich oraz mediatora w regionie Bliskiego Wschodu. Wykonywanie tych działań jest zdaniem Autorki dowodem dobrze prowadzonej i skutecznej polityki zagranicznej.

Praca w swojej objętości, zdecydowanie wykracza poza średnią rozpraw doktorskich, liczy bowiem aż 588 stron. Składa się z wstępu I i II części (odpowiednio zawierającej 2 i 4 rozdziały), zakończenia, imponującej bibliografii oraz 2 załączników.

Wstęp zawiera wszystkie elementy jakie winny znaleźć się w pracach na stopień naukowy doktora. Autorka właściwie uzasadnia wybór tematu oraz przyjęty cel pracy. Hipotezę główną wspiera skonstruowanymi logicznie hipotezami szczegółowymi oraz właściwie postawionymi pytaniami badawczymi. Opis dotychczasowego stanu badań i źródeł jest wyczerpujący, prezentacja przyjętej metodologii oraz konstrukcji pracy – w pełni przekonująca wskazująca na dobre opanowanie warsztatu naukowego.

Część I, Doktorantka poświęca rozważaniom teoretycznym, terminologiczno – metodologicznym. Składają się na nią dwa rozdziały (liczące w sumie 150 stron tekstu). Pierwszy pt. *Teoria ról i jej zastosowanie w konstruktywistycznej analizie polityki zagranicznej państw* skupia się na rozważaniach dt. różnej koncepcji roli w naukach społecznych, na gruncie socjologii jak i stosunków międzynarodowych oraz konstruktywistycznej analizie ról. Rozdział drugi pt. *Status Międzynarodowy Państwa. Pozycja Brazylii na arenie międzynarodowej* obejmuje analizę różnych koncepcji i rozumienia kategorii międzynarodowego statusu państwa. Autorka buduje w nim kompleksową panoramę Brazylii na arenie międzynarodowej – zaczynając od omówienia teoretycznego ujęcia statusu, przechodząc następnie do analizy konkretnych materialnych uwarunkowań Brazylii, wpływających na jej obecny status w skali regionalnej i globalnej (środowisko naturalne, potencjał demograficzny, gospodarczy, militarny oraz kulturowy). Obydwa rozdziały kończą krótkie podsumowania zawierające między innymi argumentacje dotyczącą obecności aspiracji Brazylijskich elit do statusu mocarstwa.

Część II jest kluczowa dla prowadzonej w rozprawie analizy. Składają się na nią 4 rozdziały (ponad 300 stron tekstu), poświęcone badaniom poszczególnych ról pełnionych przez Brazylię w polityce zagranicznej w okresie 2003 – 2014. Mają one wykazać nową mocarstwową pozycję kraju w skali globalnej. Zgodnie z przyjętymi założeniami i stosowaną metodologią Doktorantka konsekwentnie sprawdza kolejno: rolę Brazylii w procesach integracji kontynentalnej, dyskurs wewnętrzny władz Brazylii na temat Ameryki Łacińskiej i Południowej, problemów wynikających z działań jako dawców pomocy rozwojowej w Afryce oraz mediatora na Bliskim Wschodzie.

W rozdziale czwartym Doktorantka przechodzi do analizy działań władz na rzecz budowy koalicji globalnego Południa. Rozpoczyna od przypomnienia prób odnalezienia swojego miejsca przez rządzących Brazylią pomiędzy pierwszym, a trzecim światem już znacznie wcześniej w ramach tzw. epizodu Haskiego, następnie poprzez zawierane różne porozumienia i koalicje, aż po IBSA i BRICS. Rozdział 5 odkrywa niuanse roli Brazylii jako dawcy pomocy rozwojowej w Afryce, a rozdział 6 Brazylii jako mediatora na Bliskim Wschodzie.

Tytuł rozprawy jest adekwatny to treści zawartych w poszczególnych rozdziałach.

Struktura pracy przedstawia jasną, spójną, przemyślaną wizję konceptualizacji podejmowanego problemu.

Kilku języczna baza źródłowa jest niezwykle obszerna i różnorodna, uwagę zwraca jej bogactwo oraz starannie przygotowana, modelowa wręcz systematyka. Obejmuje dokumenty takie jak: źródła pierwotne, korespondencje dyplomatyczne z archiwum, raporty, informatory i statystyki, pamiętniki, transkrypcje wywiadów z brazylijskim dyplomatai i prezydentami oraz materiały audiowizualne (z debat przedwyborczych). Literatura przedmiotu obejmuje z kolei: encyklopedie i słowniki, opracowania ogólne, prace zbiorowe, monografie, rozdziały i artykuły w czasopiśmie naukowych, artykuły w czasopiśmie on-line, niepublikowane wykłady i materiały konferencyjne, artykuły prasowe oraz doniesienia agencji informacyjnych; wreszcie różne strony internetowe. Załącznik I zawiera listę wykorzystanych transkrypcji wybranych przemówień prezydentów oraz ministrów spraw zagranicznych. Autorka rzetelnie omawia bazę źródłową we wstępie, wykazuje się jej znajomością, odwołując się poprawnie do niej w dalszych częściach pracy.

Podkreślić należy, że podjęta tematyka dotyczy zagadnienia ważnego i bardzo aktualnego, modnego wręcz, ale nieprzebadanego dotychczas z perspektywy zaproponowanej przez Doktorantkę. Zarówno na gruncie badań krajowych jak i światowych; z uwagi na wciąż dużą mobilność sytuacji, mimo licznych cząstkowych opracowań temat ten nie został głębiej przeanalizowany. Jest on też niemal nieobecny wśród badań polskich politologów i brazylijanistów ograniczających się głównie do odtwórczych publikacji.

Doktorantka kreśli ciekawie koncepcje przebadania tytułowego zagadnienia w oparciu o przejrzyste wyjaśnioną i przyjętą metodologię. Wykazuje się przy tym dobrą znajomością stanu badań, przede wszystkim anglojęzycznych, ale też – co warto podkreślić i rzadkie wśród polskich latynoamerykanistów – portugalojęzycznych, w mniejszym hispanojęzycznych.

Praca w obu częściach (zarówno w warstwie konceptualnej, jak i sposobie badania problemu) jest solidnie przygotowana. Przeprowadzony wywód właściwie weryfikuje postawione założenia i hipotezy. Ukazuje duży nakład rzetelnej, przemyślanej pracy Doktorantki odślaniając zarazem jej dociekliwość i dojrzałość badawczą. Pracę mgr M. Sawickiej – co należy podkreślić – charakteryzuje wysoki poziom merytoryczny, a czytelnik uzyskuje w treści odpowiedzi na wszystkie postawione przez Doktorantkę pytania.

Praca ma jednak kilka mankamentów o mniejszym i większym ciężarze gatunkowym. We wstępie pracy zwraca uwagę brak wyjaśnienia przyjętych takich a nie innych ram czasowych, W

okresie 2003 – 2014 dokonały się diametralne zmiany priorytetów politycznych które – chociaż dla latynoamerykanistów są oczywiste – z myślą o innych czytelnikach powinny zostać nawet najbardziej syntetycznie, ale wyjaśnione.

Pewne wątpliwości budzi nieproporcjonalność zawartości analizy węzłowej kategorii roli w części II. Autorka szeroko analizuje rozwój pojęcia roli w części I – najpierw ogólnie, potem w naukach społecznych, a następnie w stosunkach międzynarodowych.

Wyjaśnienie dotyczące roli w ujęciu socjologicznym jest dość obszerne (str. 34 – 71). Doktorantka zaznacza tam kilkakrotnie, że jest to zasadne, bo będzie przydatne w dalszym wyjaśnianiu roli Brazylii; jednakże potem w części II pracy odniesienia do ujęcia socjologicznego są niemal niezauważalne co w sumie zubaża pracę. Podczas gdy zastosowanie pojęcia roli w stosunkach międzynarodowych, jest jak najbardziej właściwie wykorzystane. Doktorantka używa dość często zwrotu "wspólnota polityki zagranicznej państwa". Nie jest wyjaśnione, jednak co się pod tym pojęciem się kryje. Jeśli miałyby ono dotyczyć osób tworzących politykę zagraniczną Brazylii - to dlaczego wspólnota? A jeśli dotyczy "wspólnoty" państw na arenie międzynarodowej, to których państw dotyczy – porozumień było przecież wiele. Być może to tylko niefortunny skrót myślowy lub efekt technicznych poprawek.

Uwagę zwraca zdecydowanie zbyt ogólnikowe i pobieżne potraktowanie problemu kształtowania tożsamości lusoamerykańskiej. Odmiennie zachodzącej niż w całej Ameryce Łacińskiej, co doktorantka niemal pomija a co ma kluczowy wpływ na bieżące relacje i percepcje Brazylii w płaszczyźnie kontynentalnej i globalnej oraz jej mocarstwowe. Autorka odwołuje się co prawda do klasycznych, teoretycznych prac socjologów piszących generalnie o tożsamościach A. Kłoskowskiej, Z. Bokrzańskiego czy nawet brazylijskiej jak prace R. Palecznego czy M. Malinowskiego, ale nie ma to przełożenia na praktykę analizy zgromadzonych materiałów. Brak w tym miejscu odwołań do także klasycznych prac D. Landesa (2003) czy J. Holstona (1989, 2001 i 2008) jak i licznych prac antropologicznych.

Szkoda też, że Doktorantka tak marginalnie potraktowała własne badania empiryczne, które mogłyby, jak sądzę znacznie podnieść walory pracy. Po pierwsze, co jest nie zrozumiałe brak jest w pracy charakterystyki tych badań, znajdują się na ten temat bardzo ogólnikowe mini uwagi w kilku miejscach. Po drugie autorka wspominając o nich miesza jak się wydaje dwie techniki badawcze, które stosowała łącząc je w jedną kategorię. Zgola czym innym są prace studyjne i dokumentacyjne oparte na wykorzystaniu treści z transkrypcji wywiadów przeprowadzonych przez innych autorów, a czym innym własne badania autorskie. Doktorantka dokonała w tym pierwszym zakresie dużej pracy (przeanalizowała ponad 40 transkrypcji wywiadów), przesłuchiwała kilkadziesiąt innych dostępnych internetowo materiałów

audiowizualnych z prezydentami oraz ministrami co jest atutem i wskazuje na duży wkład pracy i docieklivość badawczą. Nie powinna jednak tej techniki utożsamiać z własnymi oryginalnymi wywiadami, które traktuje minimalistycznie i sama je marginalizuje. Jak wynika z załącznika II przeprowadziła ich 14. Brak nazwisk i niewielką ich liczbę doktorantka tłumaczy pragnieniem zachowania anonimowości przez respondentów co jest częstym zjawiskiem więc z perspektywy recenzenta nie stanowi problemu. Są nim jednak pewne niedociągnięcia metodologiczno – warsztatowe w tym zakresie. Brak omówienia kryteriów doboru respondentów, wykazania okoliczności i charakteru przebiegu rozmów, najważniejszych wyników, treści oraz wartości zgromadzonych materiałów zastosowaną techniką tak rzadko stosowaną przez politologów – to minus pracy.

W kontekście jednej z przyjętych hipotez mających na celu ustalić rozbieżności pomiędzy deklaracjami, a praktyką działań polityków – ta technika mogła być najbardziej efektywna i przynieść Autorce najciekawsze wyniki. Często informacje posiadane ze źródeł o wydźwięku deklaratywnym (najczęściej automatycznie chętnie powtarzanych przez kolejnych badaczy, nie weryfikujących ich) mogą dzięki autorskim badaniom empirycznym przynieść unikalne odmienne dane od obiegowo funkcjonujących. Z treści pracy nie wynika jakie wyniki uzyskała doktorantka i jaki był następnie stopień ich wykorzystania w pracy – czy były one zbieżne czy rozbieżne z innymi danymi źródłowymi.

Poszczególne rozdziały pracy kończy Doktorantka krótkimi podsumowaniami (1 – 2 strony) co jest niewątpliwym atutem warsztatu naukowego. W tym kontekście jednak zakończenie dysertacji liczące zaledwie 11, a właściwie 6 stron, wydaje się zbyt ascetyczne. Tym bardziej, że pierwsze pięć stron zakończenia dotyczy potrzebnej charakterystyki zmiany sytuacji jaka miała miejsce już poza wyznaczonym przedziałem czasowym analizowanym przez Doktorantkę. Zakończenie tak obszernej pracy winno mieć nieco szerszą objętość i eksponować bardziej syntetyczne wnioski własne Autorki niż uwagi podsumowujące, które czytelnik może wcześniej poznać na zakończenie każdego z rozdziałów.

Praca pod względem językowym jest bardzo starannie przygotowana, występują rzadkie i drobne potknięcia stylistyczne. Powtarzające się błędy, to głównie takie które nagminnie występują w polskiej literaturze naukowej – np. „celem pracy, czy celem rozdziału, praca pozwoliła wskazać, praca przedstawiła”. Cel realizuje autor pracy, a więc winno być „celem autora jest (...), a nie „celem pracy”. Podobnie to „autor przedstawia”, a nie „praca przedstawia”, itd.

Bibliografia, mimo że bardzo rzetelnie przygotowana – zawiera niewielkie mankamenty. Wątpliwości budzi włączenie pracy Bronisława Malinowskiego poświęconej Argonautom

Zachodniego Pacyfiku do wykazu literatury. Doktorantka nie usuwa też hiperłączy (podkreśleń odnośników) do stron internetowych, co jest dość powszechnym błędem edytorskim. W przypisach autorka jest też niekonsekwentna co do zasady zapisu – raz podaje miejsce wydania publikacji zwartych, a czasem wydawnictwo (co powinno być ujednoczone). Z drugiej strony należy pamiętać, że część wydawnictw obcojęzycznych podaje tylko nazwę wydawnictwa i wtedy można podawać tę informację zamiast miejsca wydania, co mogło stanowić dużą przeszkodę dla Autorki rozprawy. W takim wypadku jednak ta drobna uwaga powinna znaleźć się jako wyjaśnienie, np. w przypisie na początku pracy dt. charakterystyki źródeł.

Nieliczne, niewielkie uwagi krytyczne nie mają wpływu na ogólną, wysoką ocenę pracy. Dysertacja w aspekcie wyboru tematu, założeń metodologicznych i efektów merytorycznych, zawierających oryginalne refleksje Autorki charakteryzuje w sumie wysoki poziom, jest ona efektem solidnej i rzetelnej pracy Doktorantki, stanowi wartościową pozycję latynoamerykanistyczną która dobrze, aby w wersji zsyntetyzowanej ukazała się drukiem.

Biorąc pod uwagę powyższe stwierdzam, że dysertacja doktorska mgr Moniki Pauliny Sawickiej pt. *„Międzynarodowe role średniego mocarstwa nowego typu. Analiza polityki zagranicznej Brazylii w Latach 2003 – 2014”*, napisanej pod kierunkiem dr. hab. Artura Gruszczaka, prof. UJ, stanowi istotne poznawczo i oryginalne rozwiązanie właściwie sformułowanego problemu naukowego. Rozprawa zatem spełnia wymogi określone w art. 13, ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki. Na tej podstawie wnioskuję o jej przyjęcie i dopuszczenie Autorki do dalszych etapów postępowania doktorskiego.

M. Sztandara - Katarzyna

Łódź, 27 stycznia 2018 r.